

УДК 336.77

**ТЕНДЕНЦІЇ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА РОЛЬ ЗАСТАВИ У
МІНІМІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО РИЗИКУ****М. ІГНАТИШИН, О. КОБЛОВА**
Мукачівський державний університет

В даній статті акцентовано увагу на загальні закономірності розвитку ринку банківського кредитування суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Проведено аналіз стану банківського кредитування підприємств в Україні та визначено важливість застави як способу забезпечення зобов'язань. Запропоновано критерії за допомогою яких можливе підвищення ефективності системи банківського кредитування в Україні.

Ключові слова: кредит, кредитування, кредитний ризик, застава, резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Значення кредиту для нормального функціонування економіки будь-якої країни важко переоцінити. Кредитування є однією з найактивніших форм фінансового забезпечення. Поряд з іншими формами – самофінансуванням, бюджетним асигнуванням та акціонерним капіталом, воно складає фінансову базу економіки. У сучасних ринкових умовах одним із основних завдань банківської системи є створення сприятливих умов для забезпечення безперервності відтворювального процесу в країні, в першу чергу, через своєчасне забезпечення необхідним капіталом економічних агентів.

Сфера кредитування безпосередньо пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Кредит і кредитні відносини, обслуговуючи інтереси господарюючих суб'єктів, мають сприяти і забезпечувати прогресивний розвиток вітчизняного товаровиробника. У зв'язку з цим гостро постала проблема неспроможності банківських інститутів повною мірою задовольнити потреби економічних суб'єктів через наявність істотного дефіциту позичкового капіталу. Така ситуація викликана недостатньою ефективністю економічних процесів, низькими доходами підприємств, «втечею» капіталу за кордон, звідси – проблеми довгострокового кредитування, забезпечення кредитними ресурсами малих підприємств. Головним недоліком кредитування малого бізнесу вважаються труднощі, пов'язані з «відстеженням» позичальників, які нерідко працюють у тіні.

Таким чином, ситуація, що склалася, вимагає розробки системи заходів, які б забезпечили розвиток кредитної діяльності банків задля задоволення потреб господарюючих суб'єктів та, звичайно, підвищення темпів економічного зростання.

Об'єкти та методи дослідження

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів банківського кредитування суб'єктів господарювання і особливостей заставних операцій присвячено праці таких вчених-економістів, як В. Геєць, М. Савлук, А. Мороз, О. Васюренко, О. Лаврушин, В. Вітлінський та багато інших.

Постановка задачі

Метою статті є визначити доцільність та необхідність банківського кредитування підприємств, проаналізувати сучасний стан ринку банківського кредитування господарюючих суб'єктів в Україні, а також довести визначальну роль застави як способу мінімізації кредитного ризику банку та фактора підвищення ймовірності отримання кредиту підприємством.

Результати та їх обговорення

Класичною технологією запозичення необхідних фінансових ресурсів є залучення банківського кредиту. На сьогодні банківські кредити дають змогу фінансувати витрати суб'єктів підприємництва, пов'язаних зі збільшення оборотних коштів, необхідних для придбання оборотних виробничих фондів, покриттям потреб підприємства у тимчасовому збільшенні виробничих запасів та активно впливають на раціональне формування запасів сировини, матеріалів, готової продукції та інших видів матеріальних цінностей. Кредит позитивно впливає на кругообіг коштів підприємства, що в свою чергу дозволяє йому працювати ритмічно й забезпечувати рентабельність своєї діяльності.

Аналіз ринку банківського кредитування підприємств дозволяє стверджувати про поступове відновлення кредитної діяльності банківської системи України, якої торкнулися наслідки світової економічної кризи. Ринок банківських кредитів протягом 2010-2011 років характеризувався незначним зростанням обсягів загальних активів банківських установ, а також подальшою тенденцією нарощування обсягів кредитування юридичних осіб. (див. табл.1)

**Таблиця 1. Динаміка банківських кредитів, наданих юридичним особам
у 2008-2012рр., млн. грн.**

Показник	На 01.01.2008	На 01.01.2009	На 01.01.2010	На 01.01.2011	На 01.01.2012	На 01.03.2012
Загальні активи банків, млн. грн.	619004	973332	1001626	1090248	1211540	1219132
Річний темп приросту активів, %	-	57,2	2,9	8,8	11,1	0,6
Кредити надані, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320	823181
Темп приросту наданих кредитів, %	-	63,2	-5,7	1,0	9,3	-0,3
Кредити юридичних осіб, млн. грн., з них:	276184	472584	474991	508228	580907	582939
- довгострокові	156335	266204	244412	262199	290348	282931
Частка довгострокових кредитів юридичних осіб, %	56,6	56,3	51,5	51,6	49,98	48,5
- короткострокові	119849	206380	230579	246029	290559	300008
Частка короткострокових кредитів юридичних осіб, %	43,4	43,7	48,5	48,4	50,02	51,5
Річний темп приросту кредитів юридичних осіб, %	-	71,1	0,5	7,0	14,3	0,3
Питома вага кредитів юридичних осіб у кредитному портфелі клієнтів, %	56,9	59,7	63,6	67,3	70,4	70,8

Примітка.* Розраховано за даними НБУ -www.bank.gov.ua/ Банківський нагляд/ Основні показники діяльності комерційних банків.

Дані таблиці 1 свідчать про переломний період функціонування банківської системи України у 2009 році, який був наслідком світових кризових тенденцій. За 2009 рік активи банків зросли лише на 2,9 %, тоді як сума наданих кредитів в цей же період скоротилась на 5,7 %. Питома вага кредитів юридичних осіб у кредитному портфелі клієнтів на початок 2012 року вказує, що майже три четвертих (70,4 %) обсягу кредитних ресурсів банківські установи надають суб'єктам господарювання. Обсяги довгострокових кредитів юридичним особам дещо переважають короткострокові кредити до початку 2011 року. З початку 2012 року дана тенденція починає змінюватися на протилежну.

У наш час все більше зростає роль довгострокового кредиту комерційних банків як виду фінансування капітальних вкладень підприємств, темпи зростання якого з кожним роком все більше стримуються.

Зниження Національним банком України (НБУ) облікової ставки є відповідним заходом щодо забезпечення економіки «нормою» довгострокового кредитування та

говорить про те, що НБУ готовий до стимулювання економіки кредитними ресурсами. (див. рис 1)

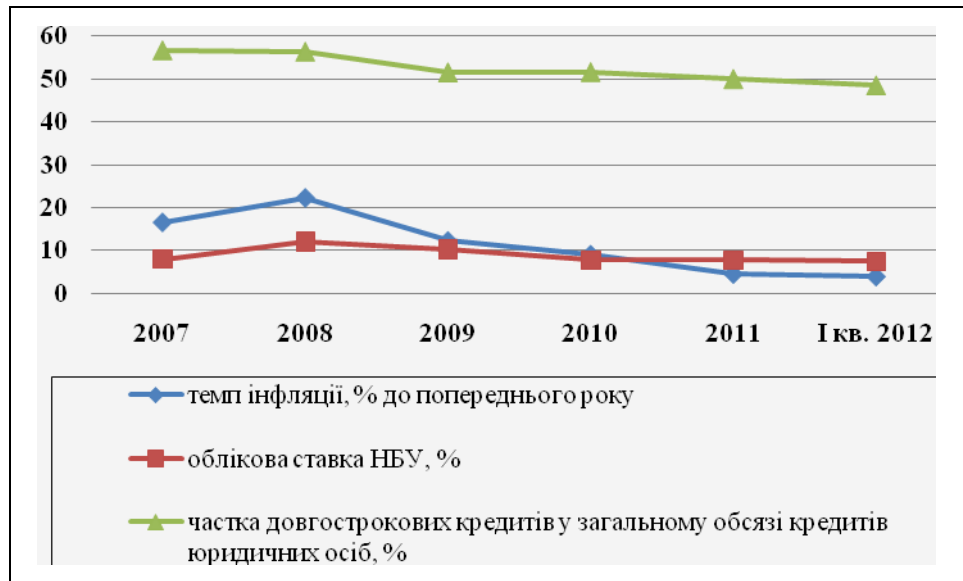

Рис. 1. Динаміка рівня інфляції, облікової ставки НБУ та часток довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів юридичних осіб

Проблемою на сьогодні залишається розвиток кредитування малих підприємств, тоді як їх кількість продовжує зростати. На практиці банки дуже обережно підходять до питання кредитування малого підприємництва. Головними чинниками, які обмежують можливості малих підприємств отримати банківський кредит, є, з одного боку, жорсткіші вимоги банків до малих підприємств щодо надання гарантій повернення кредиту внаслідок відсутності в останніх тривалої кредитної історії, підвищених виробничих ризиків, мобільності капіталу. З іншого боку, отримання кредиту малими підприємствами обмежуються недостатньою часткою нерухомості в структурі їх активів, яка могла б виступити в ролі застави.

Сьогодні малі підприємства не спроможні виконати заставні зобов'язання, тому що вони не мають достатнього забезпечення, або застава, яка ними пропонується, не досить ліквідна. Зрештою, і проценти за кредит такі високі, що навіть за сприятливих економічних умов повернути їх важко. Також процес отримання малим підприємством кредиту в банку супроводжується накладними витратами для позичальника: обов'язкові витрати при оформленні забезпечення, обумовлені положеннями ЗУ «Про заставу», а саме – витрати на страхування предмета застави (0,3-6% від вартості предмета застави) та його нотаріальне оформлення (0,1-0,5 від вартості предмета застави), а також усі нараховані банківські комісії. [1]

Отже, важливий бік справи – це забезпеченість кредиту. Застава майна та цінностей займає особливе місце серед способів забезпечення, що використовується у банківській практиці. Проблема непогашення кредитів є однією з найбільш серйозних, з якими стикаються комерційні банки в процесі своєї діяльності. Зрозуміло, що банки намагаються мінімізувати наслідки цієї проблеми, тобто власне кредитний ризик, за допомогою різноманітних способів забезпечення повернення позичок, адже повернення наданої у тимчасове користування позичальнику вартості є однією із фундаментальних передумов функціонування кредиту як об'єктивної економічної категорії.

Згідно з діючим положенням НБУ №279 «Про формування резерву під кредитний ризик», рівень ризиковості кредитних операцій банку визначається за такими трьома параметрами:

- оцінка фінансового стану позичальника (передбачає визначення класу позичальника – А, Б, В, Г, Д);
- стан обслуговування боргу позичальником (добре, слабке чи незадовільне обслуговування боргу);
- рівень та якість забезпечення кредитної операції.[2]

Як показує практика, сьогодні вітчизняні комерційні банки починають приділяти значну увагу оцінці фінансових можливостей позичальника за допомогою використання сучасних програм експрес-аналізу фінансового стану підприємств, руху грошових потоків. Разом з тим створюється інформаційна клієнтська база, яка містить інформацію про кредитну історію позичальника, його ділову репутацію тощо.

На жаль, практика вітчизняної банківської сфери щодо оцінки кредитоспроможності позичальників як одного з основних методів мінімізації кредитного ризику не позбавлена своїх недоліків. Результатом аналізу кредитоспроможності позичальника має бути визначення класу кредитоспроможності. Сьогодні немає єдиного, у тому числі галузевого, класифікатора кредитоспроможності й надійності підприємств.

На думку В. Вітлінського, вдосконалення цієї сфери аналітичної роботи представляється можливим у двох напрямках: з одного боку, це істотне розширення базового складу показників до рівня, який би надав всебічну характеристику різноманітним аспектам діяльності клієнта, а з другого – це активне використання аналізу грошових потоків підприємства, що дає можливість оцінити обороти коштів

позичальника, а відтак і більш точно прогнозувати його перспективи у використанні банківських кредитів.[4]

За результатами оцінки класу позичальника та стану обслуговування боргу визначається категорія кредитної операції. Рівень та якість забезпечення кредитної операції є одним із параметрів оцінювання кредитного ризику.

Загальний розрахунок кредитного ризику може бути відображений у вигляді формули:

$$P_{\text{МВ}} = (KР_{\text{вал}} - Z_p \times \%_z) \times K_{\text{рез}} \quad (1)$$

де $P_{\text{МВ}}$ - резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;

$KР_{\text{вал}}$ - валовий кредитний ризик (загальна величина кредиту);

Z_p - ринкова вартість застави;

$\%_z$ - відсоток до вартості застави залежно від виду забезпечення;

$K_{\text{рез}}$ - коефіцієнт резервування.

В даному випадку резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями відображає величину загального кредитного ризику банку, пов'язаного з проведенням кредитних операцій банку, що є об'єктами резервування.

Таким чином, чим більша вартість застави порівняно з необхідною сумою кредиту, тим менший резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку потрібно формувати, отже, тим менший кредитний ризик банківської установи, а застава у свою чергу відіграє суттєву роль у його мінімізації.

Звідси випливає, що чим вищої якості майно або майнові права запропонує позичальник в ролі застави за зобов'язаннями, тим вищою є ймовірність отримати необхідну суму кредитних ресурсів та тим нижчим буде кредитний ризик для банку.

Незважаючи на підвищення рівня ліквідності й капіталізації – основи стабільного функціонування та розвитку банківської системи, подальший її розвиток стримують високі ризики в діяльності банків, зростання в значних обсягах неповернутих кредитів позичальниками, що змушує збільшувати резерви під активні операції банків. Протягом 2007-2011 років відношення резервів до активів зросло майже в 4 рази до 15,0 %. (див. рис. 2)

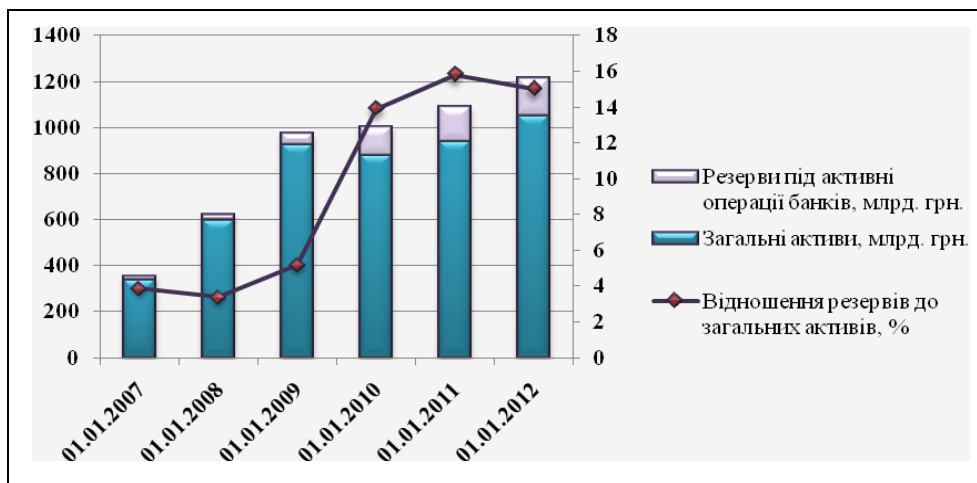

Рис. 2. Динаміка формування банками України резервів за активними операціями

На сьогодні найбільшою загрозою для банківської системи України є значне зростання обсягів проблемних кредитів (на кін. 2011 року їх обсяг склав 243 млрд. грн.). Це зумовлює формування додаткових резервів і спричиняє величезні збитки банківської системи і є свідченням високої фінансової нестабільності й чутливості вітчизняних банків до ризиків.

За даними НБУ резерви під активні операції банків невинно зростають, а результати діяльності українських банків є незадовільними (на 01.01.2012р. збиток складає 7,7 млрд. грн.). Значні обсяги проблемних кредитів, які зумовили величезні збитки банків, та обсяги отриманих кредитів рефінансування, які банки мають повернути, свідчать про недостатню фінансову стійкість банківської системи в посткризовий період та обмежені можливості кредитування. (див. рис. 3)

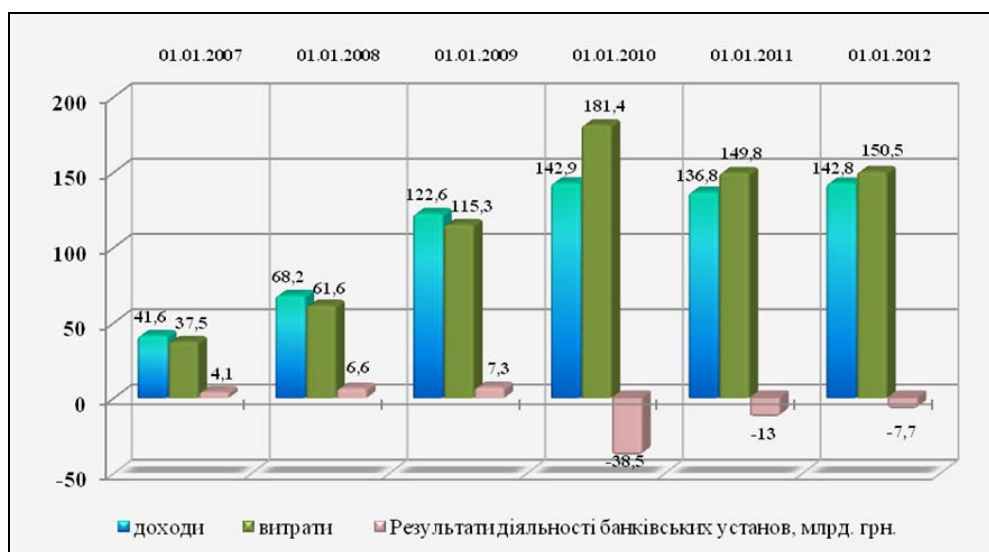

Рис. 3. Динаміка доходів, витрат та результатів діяльності банківських установ України

Методи зниження кредитного ризику банку можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. При застосуванні зовнішніх способів зниження кредитного ризику банк прагне перерозподілити ризик, перекладаючи його частини на інших суб'єктів та/чи об'єкти. Сутність внутрішніх способів зниження кредитного ризику комерційного банку полягає в самострахуванні банком можливих втрат. [5]

Рис.4. Способи зниження кредитного ризику

Таким чином, зростання обсягів проблемних кредитів стало причиною зниження рівня ліквідності внаслідок неповернення кредитів, зростання збитків через значні обсяги формування резервів і збільшення кількості неплатоспроможних установ, послаблення інвестиційної привабливості. Значні обсяги проблемних кредитів стримують кредитування банками економічних агентів.

Висновки

Банківська система може забезпечувати більші обсяги кредитування, проте потенціал сьогодні з точки зору ресурсної бази є певним чином обмеженим, оскільки залишається ряд невирішених проблем:

- переважно поточний та короткостроковий характер банківських пасивів;
- зацікавленість банків у кредитуванні господарських операцій зі швидким обігом грошових потоків;

- високий рівень процентних ставок за банківськими кредитами, відсутність збалансованості між процентними ставками за депозитними та кредитними операціями;

- великий кредитний ризик, ризик незбалансованої ліквідності;
- недоотримання кредитних ресурсів малими підприємствами.

Виявлені причини зниження ефективності кредитної діяльності банків дозволяють нам запропонувати важливі критерії, за допомогою яких можливо покращити дану ситуацію:

→ необхідно переорієнтації менеджменту банків до нових умов ринку і перехід на такі принципи надання кредитів, як збільшення обсягів кредитування в умовах зменшення відсоткових ставок і мінімізації кредитного ризику як на рівні банків (зокрема, за рахунок удосконалення механізму здійснення заставних операцій), так і на законодавчому рівні;

→ удосконалення механізму надання кредитів, особливо перевірки кредитоспроможності позичальників, а в кінцевому підсумку – запровадження якісних систем оцінки кредитних ризиків й удосконалення банківського законодавства;

→ стимулювання залучення кредитних ресурсів у сферу малого бізнесу може бути здійснено за рахунок спрямування частини бюджетних коштів на компенсацію банкам недоотриманих доходів при здійсненні кредитування малого бізнесу на пільгових умовах;

→ формування конкурентного середовища шляхом зменшення кількості банків, розширення асортименту банківських продуктів, насамперед у сфері кредитування, забезпечення зростання капітальної бази банків.

Дана тематика має перспективу подальшого дослідження, так як на сьогодні фінансова та економічна криза загострила необхідність зміни підходів до банківського нагляду. Величезні збитки, яких зазнала банківська система України, свідчать про нагальну необхідність вдосконалення методик формування резервів, котрі б враховували не лише поточні, а й довгострокові очікувані витрати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про заставу» від 02. 10. 1992 р. №2654-ХІІ (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України.

2. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями: Постанова НБУ із змінами і доповненнями від 6 липня 2000 року № 279.

3. Баріда Н. П. Роль застави в процесі управління кредитним ризиком банку.// Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18.- С.15–24.
4. Вітлінський В. В., Пернаївський О. Є., Наконечний Я. С. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник/ За ред. В. В. Вітлінського. – К.: «Знання», 2000. - 251 с.
5. Кирилова Л. І., Драган К. О. Управління ризиками комерційного банку // Вісник Київського інституту бізнесу і технологій. – 2011. – №2. - С. 22-26.

АННОТАЦИЯ

ТЕНДЕНЦИИ КРЕДИТОВАНИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ И РОЛЬ ЗАЛОГА В МИНИМИЗАЦИИ БАНКОВСКИХ РИСКОВ

В данной статье акцентируется внимание на общие закономерности развития рынка банковского кредитования субъектов хозяйствования в современных условиях. Проведен анализ состояния банковского кредитования предприятий в Украине и определены важность залога как способа обеспечения обязательств. Предложены критерии с помощью которых возможно повышение эффективности системы банковского кредитования в Украине.

Ключевые слова: кредит, кредитование, кредитный риск, залог, резерв на возмещение возможных потерь по кредитным операциям.

THE SUMMARY

TRENDS OF COMPANIES CREDITING AND THE ROLE OF COLLATERAL IN MINIMIZATION OF BANKING RISK

The article deals with the general laws of the development of bank market of entities crediting in the modern world. The bank crediting of enterprises in Ukraine has been analysed and the importance of security as a way to ensure commitment has been determined. The criteria of increasing the effectiveness of bank crediting in Ukraine have been suggested.

Keywords: credit, crediting, credit risk, collateral, provision for compensation for loss of credit transactions.